

derie. Het huis ligt in het noordelijk gedeelte van Empe (niet te verwarren met Noordempe, dat tot Voorst behoort), dicht bij de grens van de gemeente Voorst, die daar langs de Breede straat loopt. Het bijbehorend terrein bestaat tegenwoordig voornamelijk uit weiland en overigens uit bouwland; achteraan ziet men verspreid nog enkele boomen. De bosschen zijn verdwenen.

Van Eyndhoven ving „*Steropes Aracynthus* F.” (zie Bouwst. I, pag. 227, no. 55a) = *Heteropterus morpheus* Pall. te Empe „jaarlijks zeer enkel, op ééne zonnige plaats” van zijn landgoed; deze plaats noemt hij „de achterstraat”, maar noch de tegenwoordige eigenaar noch een vroegere bewoner hadden dien naam ooit gehoord. Verder zie ik bij deze soort nog aangeteekend: „in 1853 menigvuldig den 13 en 14 July — alleen ♂”.

Het bleek mij, dat de herinnering aan den heer Van Eyndhoven († Mei 1861), zijn zijderupsen en zijn nachtelijke vangpartijen (waarbij hij in het wit schein gekleed te gaan), bij oudere bewoners dier streek nog altijd levendig is, hoewel ook zij reeds het meeste daarvan stellig slechts bij overlevering uit den mond hunner ouders kunnen hebben vernomen.

Twello.

H. COLDEWEY.

Over het voorkomen van *Cicindela maritima* Latr. in Nederland, buiten het Noordzee-strand.

Naar aanleiding van een artikel van Walther Horn, den bekenden *Cicindela*-specialist, verschenen in de Entom. Mitteil., Bd. XV, No. 1, 5. Jan. 1926: „Ueber die Genese von *Cicindela hybrida*- und *campestris*-Formen, etc.”, werd door mij indertijd, l.c. Bd. XVI, No. 3, 5. Mai 1927, uiteengezet, hoe de toestand in ons land is, speciaal wat betreft *Cicindela maritima* Latr. en *C. hybrida* L. Ik kwam daarbij tot de conclusie, dat beide soorten van het zuiden uit, misschien ook uit het noorden, den smallen duinreep langs de Noordzee bezet hebben, parallel aan elkander. Daarbij bleef *C. maritima* beperkt tot den z.g.n. zeereep, terwijl *C. hybrida* de rest van het duingebied voor zich veroverde. Toenmaals waren uit het binnenland van Nederland slechts enkele exemplaren van *C. maritima* bekend, afgezien van verscheiden exemplaren van Zeeburg bij Amsterdam, welke laatste ontwijfelbaar met zand uit de duinstreek ingevoerd waren. Waarschijnlijk is op dezelfde wijze de vondst van dergelijke exemplaren bij Rotterdam te verklaren. Een exemplaar van Monster kan aan zee gevonden zijn.

Het opmerkelijke was, dat aan de Zuiderzee, aan den rand van de Veluwe, hier en daar recente stuifduinen gevormd waren, die oogenschijnlijk geheel voldeden aan de eischen,

welke *C. maritima* aan haar vestigingsgebied stelt, maar dat daar nog nooit deze soort, of mogelijk mutant van *hybrida*, gevonden was. Nu maakte ik er ook nog attent op, dat door de afsluiting van de Zuiderzee de saliniteit van die zee zou dalen, zoodat, wanneer werkelijk het zoutgehalte van het de duinen begrenzende strand van invloed zou zijn, de kans op vestiging van *C. maritima* op die duinen langs de Zuiderzee niet groot zou zijn. Mogelijke invloed hierop geldt eventueel ook wel voor het kalkgehalte (schelpen) der zeeduinen. Horn betwijfelt overigens l.c. de waarschijnlijkheid, dat de saliniteit voor *C. maritima* van belang zou zijn. Hij steunt daarbij vooral op het feit, dat, uit het groote Russische gebied, de meeste vindplaatsen in het binnenland liggen. Hier zou echter toch saliniteit, resp. kalkgehalte, van den bodem van belang kunnen zijn, wat m.i. niet voldoende onderzocht is.

Zoo langzamerhand zijn meer exemplaren uit het binnenland voor ons land bekend geraakt, van verschillende vindplaatsen, echter steeds in enkele exemplaren. Van de conservatoren der musea en van de Nederlandsche coleopterologen ontving ik de volgende opgaven, waarvoor ik hun hartelijk dank zeg :

Ommen, VI 1916, Uyttenboogaart, in diens collectie ; dit exemplaar kan echter waarschijnlijk beter tot de reeds genoemde geïmporteerden gerekend worden. Het bleek immers later, dat op de vindplaats kort te voren stuifduinen met uit de zeeduinen aangevoerde helm waren vastgelegd. Zie nog Tijdschr. v. Ent. LXX, 1927, Verslag, p. XC.

Collectie-Klynstra : Arnhem, VI 1910, Klynstra.

Collectie-Amsterdam en coll.-Bernet Kempers bevatten geen ex. uit ons binnenland.

Collectie-Everts, Leiden : van de var. *obscura* Schilsky 2 exx. Arnhem, VI 1910, Klynstra, en 1 ex. ♂ Zeist, VIII, Jaspers.

Collectie-V. d. Wiel : Otterloo, VIII 1919, Mac Gillavry ; var. *obscura*, Soestduinen, 2 VII 1927, Nonnekens ; en een ex. van de forma typica, Nunspeet, 16 VII 1928, Mac Gillavry.

Dit laatste exemplaar, waarvan de diagnose nog extra door de heeren Klynstra en V. d. Wiel is gecontroleerd, is derhalve al dicht bij de Zuiderzee gevonden. Mocht, voor het zoutgehalte van de Zuiderzee nog verder daalt, in de naaste jaren een uitbreiding van *C. maritima* op de zeeduintjes van Nunspeet te constateeren zijn, dan zou dit misschien op de mogelijkheid wijzen, dat *maritima* geen afzonderlijke soort is, maar, geheel zooals Horn zich dat voorstelt, een af en toe optredende variatie scil. mutatie van *hybrida*, die, wanneer zij toevallig wat talrijker optreedt op of bij een voor die variëteit gunstig terrein, in staat is zich tot een zelfstandig ras te ontwikkelen.

In zijn artikel stelt Horn voor te probeeren dit experimenteel te doen, door *hybrida*-larven op een voor *maritima* geschikt terrein uit te poten, welk terrein natuurlijk van te voren zonder *maritima* geweest zou moeten zijn. Het schijnt haast, of de natuur zijn experiment bij Nunspeet wil uitvoeren. Het zal daarom, nu de verzoeting van de Zuiderzee langzamer gaat dan verwacht werd, en dus, volgens Hollandsche opvatting, het terrein nog gunstig blijft voor *maritima*, zaak zijn geregeld op de Zuiderzee-duinen *Cicindela*'s te vangen, om te zien, of *C. maritima* er zich zal gaan vertoonen, eventueel in aantal. Stel dat dit inderdaad geschiedt, dan zou, wanneer ten slotte het IJselmeer zoet wordt, nog nagegaan moeten worden, of *maritima* stand houdt dan wel verdwijnt. Een aardig probleem voor onze opvolgers om Horn's opvatting te toetsen op dit zoo speciale terrein.

N a s c h r i f t.

Nadat dit artikel reeds was geschreven, berichtte de heer Klynstra over de door hem bij Arnhem gevangen exemplaren mij nog het volgende :

„*C. maritima* vond ik eenmaal in Juni 1910 in de zandstuiving tusschen Zijpenberg en Signaal Imbosch (etiket Arnhem). Vóór 1910 heb ik op dit terrein veel verzameld, maar het dier nooit gevonden. Na 1910 er vele malen naar gezocht, maar niet meer gezien. Wel vond ik op dezelfde plaats in Juni 1913 *Amara convexiuscula* Marsh. 1 ex. (typisch voor ziltige kleigronden! Mc G.). Het stuifzand is met helm beplant, waarmede waarschijnlijk *A. convexiuscula* is aangevoerd. Ik geloof, dat dit met *C. maritima* in dit geval ook zoo is.”

Resumeerende houden wij dus alleen de vondsten over van Zeist, Otterloo, Soestduinen en Nunspeet, waarvan wij slechts met eenigen goeden wil kunnen aannemen, dat zij autochtoon zijn. Men kan hoogstens zeggen : „Voor deze exemplaren is niet aangetoond, dat zij met helm zijn aangevoerd, maar uit te sluiten is het niet.”

Voor het muteeren van *hybrida* in *maritima*, in den tegenwoordigen tijd, kunnen, dunkt mij, de weinige Nederlandsche vondsten moeilijk als bewijs worden aangevoerd, al blijft de mogelijkheid open. Desondanks is het de moeite waard na te gaan, of er uitbreiding op de Zuiderzee-duinen te constateeren zal zijn. Op het oogenblik zou ik nog steeds meer voor de opvatting gevoelen, dat in ons land *C. maritima* Latr. reeds een aparte soort is, en dit al was van den aanvang van haar vestiging bij ons, zooals dit ook in mijn opstel in de Entomologische Mitteilungen tot uiting komt. De mogelijkheid, dat Horn's opvatting elders, met name voor Rusland, de juiste is, wil ik daarbij niet ontkennen.

Ook dit naschrift was al verzonden, toen mij het nieuwste artikel over de *Cicindela hybrida*-groep van 21 Nov. 1935 in handen kwam. K. M a n d l publiceert in de Arbeiten über morphologische und taxonomische Entomologie aus Berlin-Dahlem (Band 2, No. 4, p. 283), die eenigermate als voortzetting der Entomologische Mitteilungen kunnen gelden, een „Revision der *Cicindela hybrida*-Gruppe”, tot zijn „Vorarbeiten für eine monographische Neubearbeitung der paläarktischen Cicindelen” behoorende.

In deze Revision komt hij tot de slotsom, dat de 18 *hybrida*-rassen, zonder uitzondering, door middel van het penis-onderzoek, tot 5 afzonderlijke soorten zijn te brengen, die geen overgangsvormen vertoonen. Een dier soorten is *Cicindela maritima* Latr. Dit onderzoek, dat zich in hoofdzaak op het rijke materiaal van W. Horn baseert, voert dus tot dezelfde conclusie, waartoe ik in mijn kritische beschouwingen kom, op grondslag van het Nederlandsche *C. maritima*-materiaal, nl. : *maritima* is een goed van *hybrida* te onderscheiden soort ; er heeft geen ontwikkeling meer plaats van *maritima* uit *hybrida*.

Amsterdam, Nov. 1935.

D. MAC GILLAVRY.

Heodes (Chrysophanus) dispar Hw. ras batavus Obthr.

O b e r t h ü r heeft den naam *batavus* gepubliceerd in deel XXI van zijn „Études de Lépidoptérologie comparée”, p. 71, Sept. 1923, en den vorm afgebeeld op pl. DLXX, fig. 4914 en 4915. Daar het wel voor haast alle Nederlandsche lepidopterologen, even goed als voor mijzelf, een onvervulbare wensch zal blijven het werk van den Franschen meester onder oogen te krijgen, geef ik hier een copie van zijn tekst. Doch eerst iets over het vlinderwerk zelf.

De „Lépidoptérologie comparée” bestaat uit 23 deelen, gepubliceerd tusschen 1904 en 1925. Sommige deelen bestaan nog weer uit 2 of meer gedeelten en het geheel is voorzien van een groot aantal prachtig gekleurde platen van de meesterhand van C u l o t, den auteur van dat andere juweel der vlinderliteratuur, de „Noctuelles et Géomètres d'Europe”. O b e r t h ü r, in leven eigenaar van de grootste Fransche drukkerij (te Rennes), liet het werk op eigen kosten vervaardigen. Hij heeft er nooit één enkel deel van verkocht, doch schonk ze aan zijn vrienden. Na zijn dood is het restant pas aan den boekhandel overgegaan. Op het oogenblik kost een volledige serie ongeveer 15.000 Fransche francs. (Er bestaat echter ook een ongekleurde, goedkoopere editie).

De beschrijving luidt als volgt :